

Berga, 600 anys del privilegi de "non separando" (1393-1993)

Conformen aquest Dossier un ampli article sobre els privilegis i en concret sobre el del 1393 per Berga. Un article sobre l'escut de la ciutat i una entrevista amb el doctor Manuel Riu, un estudiós de la història i l'arqueologia medieval lligat de fa anys al Berguedà.

**M. Dolors Santandreu,
Josep Carreras,
Albert Obradors.**

Pergamí original de la confirmació del privilegi de Non Separando de 1393.

J. RIBERA

ELS PRIVILEGIS

M. Dolors Santandreu

Enguany s'escauen els sis-cents anys de l'atorgament a la vila de Berga, per part del rei Joan I, d'una confirmació del privilegi de *Non Separando*, privilegi que havia estat atorgat per primera vegada a la vila pel rei Jaume II, l'any 1322.

Al llarg del s. XIV, Berga rebrà diferents confirmacions d'aquest privilegi, concretament els anys 1333, 1358, 1379 i 1387, abans que es desencadenés el conflicte que motivarà la confirmació de 1393.

Primerament, i abans d'entrar a analitzar aquesta documentació, convindria aclarir què és un privilegi i què significa concretament el privilegi de *Non Separando*.

Entenem per privilegi (1) una disposició d'excepció concedida pel rei a una població, un territori, una determinada classe de persones o a un estament de les corts. Era donat sovint com a recompensa a favors fets, i tenia generalment caràcter irrevocable.

Des de l'any 1283 els privilegis adquiriren caràcter de llei feta a les corts, i com a tal paccionada, ratificatòria de privilegis atorgats per Jaume I. Aquest caràcter fou afirmat per l'obligació del rei, del lloctinent general i dels altres oficials reials de jurar-ne l'observació juntament amb la dels usatges, lleis, constitucions i furs, en jurar el càrrec. No era lícit de concedir un privilegi contrari a un d'anterior, i només era revocable pel monarca en cas d'ús contrari per part del privilegiat.

L'atorgament de privilegis va decaure a partir del s. XV, ja que d'aquest segle en endavant solament s'atorgaran meres confirmacions.

Els privilegis eren expedits per la cancelleria reial, escrits sobre pergamí i, generalment, com és el cas de Berga, es guardaven enquadernats en un o diversos volums, que s'anomenaven *Llibres de Privilegis* (2).

De tots els privilegis, un dels més importants per a una població o territori era l'anomenat de *Non Separando a Regia Corona*, això és, el privilegi pel qual el rei es comprometia a no separar mai per causa de venda, permuta, donació o altres, aquesta població del conjunt de territoris que integraven el patrimoni reial.

Per què aquest interès de pobles, viles i territoris per formar part dels dominis de la corona? O, el que és el mateix, per què volien estar sota la jurisdicció directa del monarca?

L'explicació la trobem en les dues formes de domini jurisdiccional existents a l'Edat Mitjana. El territori o bé era un domini reial o bé era un domini senyorial. Els territoris reials gaudien d'un status de major llibertat, tenien representació a les corts, etc. En canvi, els territoris que integraven el domini senyorial estaven sota el que coneixem

per un règim de tipus feudal, amb una manca important de llibertats.

Aquesta diferència de status explica l'interès, que veurem exemplificat més endavant, de Berga, tot al llarg del s. XIV, per obtenir primer i confirmar després el privilegi de *Non Separando*, o sigui, la concessió reial que la vila de Berga era patrimoni de la corona i que mai en seria separada.

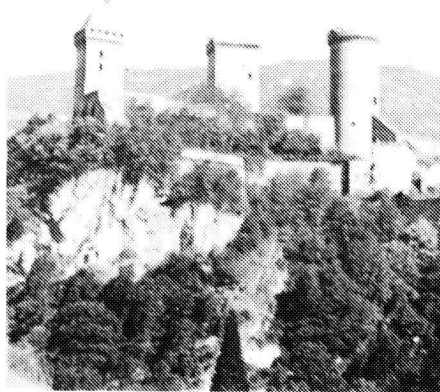
Berga, de l'Edat Mitjana al s. XIV

Continuant en aquesta línia introductòria, ara caldria veure quina era la situació de Berga al s. XIV. Per fer-ho farem un breu repàs del que sabem de la història de Berga a l'Edat Mitjana.

La primera notícia de Berga en aquesta etapa és una referència al seu castell que es troba en una relació del trasllat de les relíquies de sant Vicenç des de València al monestir occità de Castres, i que data de l'any 855.

Hem de pensar que entorn del castell s'hi aniria bastint un nucli de població, com ho provaria una altra notícia, aquesta datada l'any 1098, on es parla ja d'un mercat. La primera referència concreta de la vila de Berga data de l'any 1163, quan en un document de compravenda s'esmenta «*ipso Bario de Berga*». A partir d'aquest moment les referències cada vegada sovintegen més, i ja permeten afirmar que aquest primer nucli poblacional havia anat adquirint més entitat.

El Berguedà, i per tant Berga, pertanyia al comtat de Cerdanya des de l'any 899 quan, mort Guifré el Pilós, que havia repoblat aquestes terres, el succeirà en el govern del *pagus* de Berga el seu fill Miró, comte de Besalú, Conflent i Cerdanya. Aquest domini dels comtes de Cerdanya sobre el Berguedà continuarà fins l'any 1117, amb un parèntesi entre finals del s. X i principis del s. XI,

Vista parcial del castell de Foix, seu i centre del comtat del mateix nom.

quan el Berguedà s'erigirà en comtat sota la figura del comte Oliba, el futur abat i bisbe (3).

Així, l'any 1117, quan el conjunt territorial del comtat de Cerdanya passà a integrar-se al comtat de Barcelona, també ho féu el Berguedà, quedant lligat a les vicissituds d'aquest comtat.

Sembla que vers l'any 1150, el comte Ramon Berenguer IV, en agraïment a l'ajuda prestada en la campanya de reconquesta de Tortosa, concedí la vila de Berga al noble Hug de Peguera, passant així la vila de Berga del domini comtal al senyorial dels Peguera.

Pocs anys més tard, el 1190, Hug de Peguera, juntament amb els seus germans i germanes, vendrà a Pere de Berga, possiblement castlà del castell de Berga, i al seu fill homònim Pere, per 1.300 sous barcelonesos, totes les possessions que tenia a les parròquies de Berga i Avià (4).

El domini dels Berga sobre la vila del mateix nom es perllongarà fins que a la mort de l'últim Pere de Berga, vers el 1275, el succeí Sibil·la de Berga, casada amb Arnau Roger, comte de Pallars, amb la qual cosa Berga s'integrarà als dominis d'aquest comtat.

Del període de domini dels Berga cal destacar l'atorgament el 1256 d'una carta de franqueses (5), amb l'objectiu d'atreure població, la fundació de l'hospital de Sta. Magdalena (1224) i la realització d'importants obres a la vila.

El domini de la casa de Pallars sobre Berga comença a declinar el 1297, quan el rei Jaume II comprava a Sibil·la de Pallars, filla i hereva d'Arnau Roger i Sibil·la de Berga, casada amb el noble Hug de Mataplana, per 100.000 sous en moneda barcelonina de tern, el domini directe del senyoriu de Berga, que incloïa el palau i la vila de Berga i els castells de Figols, Peguera, Blancafort, Montclar, Casseres i Fraumir. En el mateix document Sibil·la rep aquestes possessions, de les quals ha perdut el domini directe com a feu honorat (6).

Aquest procés de traspàs del senyoriu de Berga de mans de la noblesa feudal (Els Berga, Els Pallars, Els Mataplana) a la Casa Reial culmina el 1309, quan Sibil·la i Hug de Mataplana permuten i en part venen les seves possessions al Berguedà (entre elles la vila de Berga i nombrosos castells) al rei Jaume II. Aquest traspàs no fou immediat, sinó que s'hagueren de superar alguns problemes que provocà la mencionada venda-permuta.

Però és l'arrencada de la integració de Berga al patrimoni reial.

El privilegi de *Non Separando* de 1322 i les seves confirmacions (1333, 1358, 1379)

Al llarg del s. XIV Berga tindrà moltes oportunitats de demostrar l'interès que tenia en mantenir-se integrada al patrimoni reial, no escatimant esforços perquè els sobirans reconeguessin aquesta pertinença i la confirmessin. Aquestes confirmacions no s'esdevenien només per gentilesa del rei, sinó que sempre anaven precedides d'algun dispendi en diners per part de la vila de Berga.

Així, l'any 1322 el rei Jaume II atorga el privilegi de *Non Separando a Regia Corona* a la vila de Berga. Aquest privilegi es conserva gràcies a un trasllat notarial que data de l'any 1379 (7). Per aquest privilegi Jaume II promet que mai ni ell ni els seus successors separaran la vila de Berga del domini reial, sigui per venda, infeudació, permuta, etc. «...cum presenti privilegio nostro perpetuo valituro per nos et omnes heredes et succesores nostros, concedimus, statuimus atque promittimus vobis dictis probis hominibus ac toti universitati dicte ville de Berga, presentibus et futuris, quod animo vel in posterium dictam villam de Berge nunquam dabimus, vendemus, infeudabimus, commutabimus seu aliter alienabimus aut modo separabimus a corona

Segell de plom del rei Joan I que encara es conserva penjat del document original de la confirmació del privilegi de *Non Separando* de 1393. El segell donava validesa i autenticava el document.

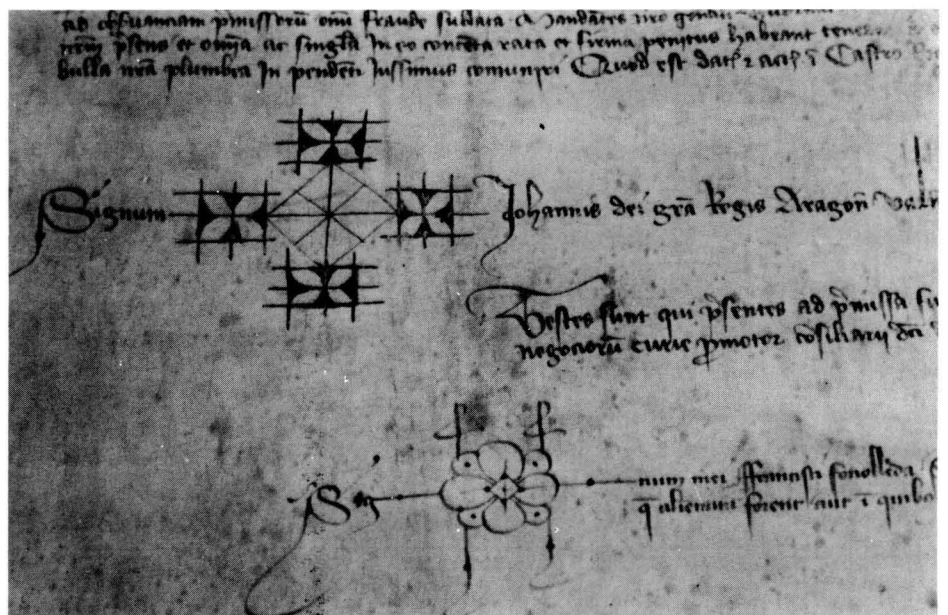

J. RIBERA

regnorum nostrorum Aragonum, Valencie et comitatu Barchinone.

El rei jura fermament complir aquest privilegi: «...iuramus per Deum et eius quatuor evangelia manibus nostris corporaliter tacta, premissa et singula firmiter attendere et complere et in nullo contravenire».

Quan va costar a Berga aquest privilegi? Segons Vilardaga (8), l'any 1321 Jaume II va convocar les Corts del Principat de Catalunya a Girona i hi va proposar la conquesta de Sardenya, a la vegada que demanava diners per aquesta empresa. A aquestes corts van assistir-hi dos representants de la vila de Berga que van oferir 15.000 sous jaquesos al rei. Seria en agraïment a aquest donatiu que Jaume II concediria a Berga el privi-

Signatura de Joan I, rei d'Aragó, al peu del privilegi de "non separando" de 1393.

J. RIBERA

legi de *Non Separando* de l'any 1322, així com també el privilegi de les verdures de 1323 (9).

Sota el regnat d'Alfons el Benigne trobem la primera confirmació del privilegi de *Non Separando* de 1322. Efectivament, el 23 d'agost de 1333, el rei Alfons el Benigne confirma els privilegis, costums i llibertats de la vila de Berga (10): «...*Tenore presentis carte nostre contrafacta concedimus vobis, consiliariis et probis hominibus ville predictae, quod propter impositionem premissam dictis privilegiis, usibus, consuetudinibus, libertatibus, firmitatibus, immunitatibus in eis comprehensis, detrabi non valeat seu in aliquo derogari vel alterius perinducium generari*».

Per què Alfons el Benigne fa aquesta confirmació? La raó sembla clara i evi-

trat fins on arribava l'interès d'una vila, en aquest cas Berga, per estar sota domini reial.

La segona confirmació del privilegi de *Non Separando* de 1322 data de l'any 1358 (12). El 13 de maig de 1358, el rei Pere el Cerimoniós confirmava a la vila, la batllia i la vicaria de Berga el privilegi de no ser separada a perpetuïtat del patrimoni reial: «...*cum presente privilegio nostro perpetuis temporibus valituro, gratis et ex certa sciencia ac consulte, per nos et omnes heredes et successores nostros laudantes, approbantes, rattificantes et eciam confirmantes omnia et singula privilegia, franquias et concessions proinde indultas vobis, probis hominibus ac universitate dicte ville et aliarum locorum baiulia et vicaria ipsius, si et prout hactenus eis melius usi estis, concedimus tanquam patet et*

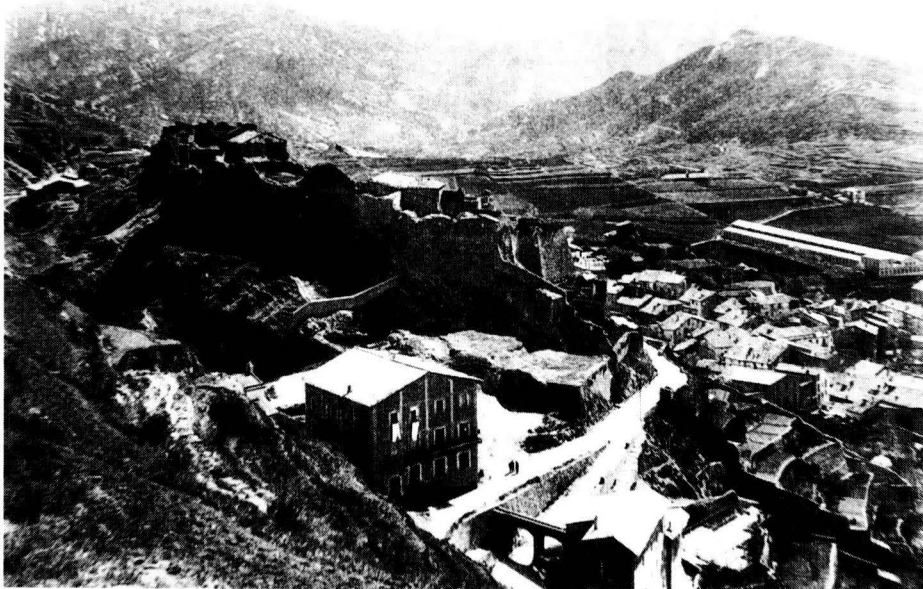
bimus, vendemus, infeudabimus, impignorabimus, commutabimus, insolutum dabimus, vel in satisfaccionis locum aut modo aliquo separabimus corona regnorum Aragonum et Valencie et comitatus Barchinona, universaliter nec distincte...».

Aquesta confirmació té dos aspectes importants a destacar. El primer és que ja no és solament la vila de Berga la que no serà separada de la corona reial, sinó que aquest privilegi s'amplia a la seva batllia i vicaria, o sigui, al territori que l'envoltava. I el segon element a destacar és que el rei confirma la no separació de Berga i la seva batllia i vicaria del patrimoni reial, si no és a favor dels seus fills: «...*nisi dumtaxat in infantes filios nostros legitimos et eciam naturales...*». Això deixa una porta oberta a que un territori, malgrat el privilegi de *Non Separando*, pugui sortir del patrimoni reial, com veurem que és el cas del traspass de Berga fet pel rei Joan I a favor de la seva filla Joana, el 1392.

Novament, el 6 d'abril de 1379 (13), Pere el Cerimoniós, en agraïment pels 2.000 sous d'or d'Aragó que la vila de Berga havia aportat per a les campanyes de Sardenya i Sicília, confirma els privilegis i llibertats de la vila, a la vegada que promet retornar aquests diners en les properes corts.

Aquesta confirmació de privilegis, així com la concessió d'altres de nous i importants (com el de lleuda, el d'organització del consell amb trenta prohoms, el de redimir el servei militar a canvi d'una quantitat de diners, etc.) que el rei Pere el Cerimoniós va concedir a la vila de Berga, li va costar a aquesta importants aportacions pecuniàries que contribuïren al manteniment de la política expansiva d'aquest rei (política mediterrània i guerra contra Pere el Cruel de Castella). Amb el mateix objectiu de recaptar diners, Pere el Cerimoniós i la seva esposa, la reina Elionor, es despendran de coses ben diverses. A tall d'exemple: el 1364 venen al Comú de la vila de Berga la baronia de Guardiola, el 1365 la reina ven a Pere Fresch el castell de Blancafort, i el 1380 el rei venia a Galceran d'Ortigués tres dels quatre forns de Berga, els anomenats forn Nou, forn d'en Palanca i forn del Verdguer (14).

A la mort de Pere el Cerimoniós el succeïx el seu fill Joan I que, en el mateix any d'inici del seu regnat, el 1387, atorgarà a la vila de Berga un privilegi que confirmava tots els ante-

Berga a redós del seu castell. La venda de la vila a Joana i Mateu de Foix degué trasbalsar la vida dels seus habitants que des de l'any 1322 estaven sota domini reial.

dent. Aquest privilegi s'atorga tres dies després de la concessió d'un altre privilegi (11) en el qual Alfons el Benigne, agraint el donatiu de 30.000 sous barcelonesos de tern que li havia concedit la vila de Berga per contribuir a la guerra contra els regnes de Granada i Gènova, li atorga, a canvi, la potestat per crear i recaptar nous impostos. Un privilegi ben estrany si l'analitzem amb la mentalitat actual!: els berguedans tindran el «privilegi» de pagar nous impostos que serviran per recaptar els diners amb els quals la vila contribuirà a les campanyes militars del rei. Però, en contrapartida, aquesta aportació pecuniària li reportarà a Berga la confirmació dels seus privilegis. Una vegada més queda demos-

legittimus administrator incliti ac magnifici infanti Joanni primogeniti nostri carissimi ducis Gerunde at comitis Cervarie sancimus, edicimus, statuimus atque promittimus vobis, dictis probis hominibus ac toti universitati ville de Berga et aliorum locorum baiulis et vicaries ipsius ac eisdem ville et locis, sub nostra bona fide regia et virtute iuramenti per nos inferius prestiti quod nullo usquam tempore, propter necessitatem seu utilitatem publicam nec privatam nec alia quan racione vel causa, precitam villam vel loca eciam que sunt intus dictam baiuliam et vicariam constituta, seu homines ipsorum ville atque locorum, neque eciam iurisdicciones civiles vel criminales, seu alias quaslibet quos in eis habemus, debemus, commenda-

riors concedits pels seus avantpassats (15), «...*omnes liberates, franquitates, immunitates, privilegia, adempria, constitutiones et concessionis factas et concessas vobis et antecessoribus vestris habitatoribus dicte ville et universitate eiusdem, per illustres dominos reges Jacobum avum, Petrum avum, Jacobum proavum. Alfonso avum et Petrum patrem nostro, memorie recolende, ac per nous prout in instrumentis et privilegiis inde factis plenius continetur*».

Berga passa a mans dels Foix. Documents i privilegis

El 1392, Joan I casa la seva filla Joana amb el comte Mateu de Foix, però no té diners per pagar-li el dot.

El dot era una condició gairebé *sine qua non* en un casament medieval. La noia que no tenia dot difícilment podia casar-se. Fins a tal punt aquest fet és cert que provocà el naixement d'institucions de beneficència que tenien per missió dotar donzelles pobres. Si això s'esdevenia amb les donzelles pobres, com podia el rei permetre que la seva filla no disposés de dot? Al rei no li va caldre recórrer a les institucions abans mencionades, sinó que va optar per una altra solució: desprendre's d'alguna possessió, i l'atzar (16) fa que les possessions escollides siguin, precisament, la vila, la batllia i la vicaria de Berga.

Incomplia així Joan I el privilegi de *Non Separando* concedit i confirmat pels seus avantpassats? No, ja que més amunt hem vist que els reis es reservaven el dret de poder cedir llurs dominis als seus fills. Per tant, en el cas que ens ocupa, Joan I ven Berga a la seva filla, casada amb el comte de Foix. Si per aquesta venda Berga passava de domini reial a domini feudal, mala sort! però en rigor el privilegi no s'incomplia.

El dot de la infanta Joana, ara comtessa de Foix, va establir-se en 85.000 florins d'or d'Aragó, preu que va pagar-li amb la venda a carta de gràcia de la vila, batllia i vicaria de Berga, datada el 19 de març de 1392.

El dia 14 de maig de 1392 el rei i la comtessa signen a Berga importants documents (17). Són els de traspàs del domini del rei a la comtessa i la confirmació per part d'aquesta dels privilegis i llibertats i immunitats de la vila de Berga.

D'aquesta manera Berga i el seu territori deixava de pertànyer al patrimoni

reial (pertinença que tants esforços econòmics li havia costat durant tot el s. XIV!) per passar a formar part del domini dels comtes de Foix, un senyoriu molt important, però feudal. Per a Berga era un pas enrera.

És per això que la vila de Berga va decidir reunir una quantitat important de diners i oferir-la al rei perquè aquest la tornés a comprar i els diners constituïssin el dot de la comtessa.

El rei, els comtes de Foix i els síndics de Berga van iniciar negociacions que es concretaran en sengles documents datats el maig i l'agost de 1393, en els quals es posarà de manifest la voluntat del rei de tornar a recuperar per compra els territoris que havia venut a la seva filla (compra sufragada en part pels 5.350 florins d'or que la vila de Berga li

oferia) i dels comtes de Foix a acceptar dita venda.

La qüestió quedarà definitivament arranjada en un conjunt de documents signats durant els mesos de setembre i octubre de 1393.

El 19 de setembre de 1383 Joana i Mateu de Foix revenen la vila, batllia i vicaria de Berga a Joan I (18). Pocs dies abans, el dia 17, els síndics de Berga s'havien personat davant el rei, i comptant amb la propera revenda, li fan un conjunt de demandes que el rei contesta en un extens document (19), datat el 14 d'octubre de 1393 i escrit en gran part en català.

En aquest document, Joan I, atenent que la vila de Berga tornarà al patrimoni reial, li atorga una sèrie de concessions de molt diversa índole, que abarquen

Miniatura del còdex anomenat de la Paeria, que conté els Usatges de Barcelona i les Commemoracions de Pere Albert, la qual representà el rei rebent l'homenatge feudal per part d'un vassall a qui dona la potestat d'un castell.

des de temes jurídics fins a temes molt quotidians (p. e., que els oficials dels comtes de Foix perdin tota potestat al Berguedà, que s'arreglin els forns de pa de Berga, que no es nomeni cap batlle, veguer o sotsveguer que sigui membre d'alguna de les famílies nobiliàries els dominis de les quals facin frontera amb el Berguedà, la redempció d'alguns impostos, etc.).

El mateix dia, Joan I signa un document (20) en el qual reconeix que el dia 10 de setembre de l'any en curs, va rebre de Pere de Santa Maria i Jaume Maler, síndics de Berga, la quantitat de 5.350 florins d'or, aportació que feia la vila de Berga perquè el rei la tornés a comprar.

D'aquesta manera la vila, batllia i vegueria de Berga tornava a integrar-se en el patrimoni reial. Una vegada més, amb el seu esforç econòmic, Berga havia demostrat el seu interès per estar directament sota domini reial.

I una vegada més, tal com havien fet els seus avantpassats, Joan I confirmarà el privilegi de *Non Separando*.

Aquesta és la confirmació de la qual enguany es compleixen sis-cents anys del seu atorgament.

La confirmació del privilegi de *Non Separando a Regia Corona* de 1393

En un extens document (21), atorgat el dia 14 d'octubre de 1393 al castell reial de Tortosa, Joan I confirma el privilegi de *Non Separando a Regia Corona* a la vila, batllia i vicaria de Berga.

En primer lloc el rei fa un repàs de la situació, i tenint present que va vendre la vila de Berga a la seva filla Joana per pagar el dot del seu casament amb el comte Mateu de Foix i que Berga li ha demanat de retornar al domini reial, per la qual cosa ha aportat a la corona una important quantitat de diners, «...*concessimus, statuimus atque promissimus quod villam, parochiam et bauliam Berge iam dictas, seu loca in eisdem sistencia et quedam alia in privilegio antedicto expressa nunquam a Corona Regia Aragonis et Cathalonia principatu eciam Barchinone comitatu, seperabimus, dividimus, segregabimus seu alienabi-*

mus...», ni permetrem que ho facin «...*filium, filios, filiam seu filiae, uxorem vel uxores...*», sigui «...*per viam donationis, infeudationis, impignoracionis, assignatio-*

Joan I en un retrat poc conegut, d'autor anònim. La pintura representa el monarca amb llança, espasa, corn de caça i un gos assegut als seus peus. Sembla feta al segle XVI o a principis del XVII i es conserva al Palau arquebisbal de Toledo.

nis, permutacionis, dotis seu legati in testamento vel absque testamento...», encara que «...*extrema necessitas nobis et Corone Regie nostre Aragonis et principatu Cathalonie...*».

En segon lloc, Joan I, considerant que el seu pare el rei Pere el Cerimoniós havia confirmat a Berga, el 13 de maig de 1358 el privilegi de *Non Separando*, i tenint en compte la quantitat de diners que Berga li havia donat, amplia el privilegi i estableix que la vegueria de Berga i del Berguedà i tots els seus castells i llocs, les seves terres, termes, jurisdiccions, preeminences, homes i dones,

etc., estiguin units a perpetuïtat a la corona reial d'Aragó, al principat de Catalunya, al comtat de Barcelona i a la vila de Berga, i que mai no se'n separin.

De forma expressa renuncia a les lleis que permeten que reis, prínceps o altres persones puguin, en certs casos, separar territoris del patrimoni reial, i declara nul·les aquestes lleis.

Concedeix als habitants de la vila, batllia i vicaria de Berga que si ell o algun successor seu contravé aquest privilegi i separa aquest territori del patrimoni reial, donant-lo a una tercera persona, els berguedans no estaran obligats a obeir-la i poden oposar-s'hi amb les armes, no podent rebre cap càstig per aquest comportament.

En les clàusules finals, Joan I decreta, ordena, disposa i estableix que ell i els seus successors, guardaran i compliran totes i cadascuna de les clàusules del present privilegi.

Perquè tothom conegui les seves disposicions fa redactar aquest document i el segella amb el seu segell de plom, segell que encara actualment penja del pergami. Es tracta d'un segell de plom, de forma circular i d'uns 6 cm. de diàmetre. En el seu anvers s'hi troba la figura del rei assegut en un tron i en el seu revers l'escut del rei.

Després de la signatura del rei segueixen les dels testimonis, que són: Hug, bisbe de Tortosa, fra Berenguer March, mestre de l'ordre militar de Sta. Maria de Montesa, el noble Ramon Alemany de Cervelló, camarlenc, el cavaller Bernat Margarit, uxier d'armes, i Esperendeu Cardona, promotor dels afers de la Cúria i conseller del rei.

Aquesta confirmació del privilegi de *Non Separando* i les clàusules que conté no van transgredir-se mai. La vila, batllia i vegueria de Berga van continuar vinculades a perpetuïtat al patrimoni reial. Els reis que succeïren a Joan I aniran confirmant aquest privilegi. Així, a l'arxiu municipal de Berga es conserven diversos documents en aquest sentit, com són, p. e., la confirmació de Joan II (22), document datat el 17 d'abril de 1468, i la de Felip II (23), datada el 22 d'abril de 1586.

NOTES

1. Informació extreta de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, volum 12, p. 87.
2. Els privilegis atorgats a la vila de Berga es conserven en diversos volums a l'Arxiu Municipal de Berga. Els que contenen la major part d'aquests privilegis són els núm. 16, 146 i 151.
3. JUNYENT, Eduard. *El comtat de Berga en els segles X i XI*, Edicions del Museu Municipal de Berga, Berga, 1969.
4. Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, *pergamins d'Alfons I*, núm. 564.
5. FONT I RIUS, Josep Maria. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I, CSIC, Madrid-Barcelona 1969, p. 439-440.
6. RIU, Manuel. *El Berguedà*, Catalunya Romànica, volum XII, Editorial Enciclo-
- pèdia Catalana, Barcelona, 1985, p. 13-21.
7. A.M. de Berga, volum 16, pergami núm. 3.
8. VILARDAGA, Jacint. *Història de Berga*, Barcelona, 1890, p. 183.
9. A.M. de Berga. Tomo 6. Número 4. Per aquest privilegi Jaume II derogava un antic costum que datava de l'època en què la vila de Berga estava sota domini dels comtes de Pallars, segons el qual aquests i els seus delegats podien abastir-se lliurement de verdures (cols, espinacs, alls i alls porros) en els horts de la vila.
10. A.M. de Berga, volum 16, núm. 5.
11. A.M. de Berga, volum 16, núm. 5.
12. A.M. de Berga, volum 12, núm. 12. És una còpia del document original.
13. A.M. de Berga, volum 16, núm. 16.
14. A.M. de Berga, volum 146, pergami E.
15. A.M. de Berga, volum 16, núm. 20.
16. Diem l'atzar perquè no coneixem els motius que el rei per triar la vila, batllia i vicaria de Berga, encara que hem d'imaginar que va ser una decisió pensada i meditada.
17. A.M. de Berga, volum 146, pergamins B i C.
18. A.M. de Berga, volum 146, document I.
19. A.M. de Berga, volum 146, document E.
20. A.M. de Berga, volum 146, document Gbis.
21. A.M. de Berga, volum 146, document L.
22. A.M. de Berga, volum 15, document núm. 28.
23. A.M. de Berga, volum 16, document núm. 40.

M. Dolors Santandreu Soler

L'ESCUT DE LA CIUTAT DE BERGA

Josep Carreras

Inicialment patrimoni de nobles i guerrers, el distintiu heràldic comença a sorgir cap a mitjan s. XII. La causa de la seva aparició és la necessitat, per part de la host que participa en una batalla, d'identificar ràpidament el seu senyor. En aquesta època l'arnès del cavaller guanya en complexitat, i el rostre del combatent cada vegada queda més ocult. L'heràldica ve a solucionar aquest problema dotant els homes d'armes d'un blasó o escut que els fa fàcilment reconoscibles. A mesura que vagi passant el temps, l'escut d'armes s'anirà estenent cap a d'altres estrats de la societat medieval, i arribarà a ser freqüent entre la burgesia, la pagesia i els gremis. A partir d'aquí serà lícit que tothom pugui ostentar escut d'armes, sempre que aquest s'aculli a les normes heràldiques i li correspongui com a propi. Moltes col·lectivitats també passaran a tenir escut que, com en el cas de la ciutat de Berga, arribarà fins als nostres dies.

L'actual escut de Berga té una llarga història, i al llarg dels anys ha sofert una

sèrie de canvis que, tot i que l'han afectat formalment, no han afectat, però, les figures que encara avui blasona.

Des del 1927 Berga ostenta un escut en forma de quadrilong francès, amb el camper quarterat en creu (1) i blasonat de la següent manera: al primer i al quart, en camp d'or, quatre pals de gules; al segon i al tercer, en camp d'atzur, cinc bolcants d'argent disposats en sautor. És timbrat amb la corona ducal i porta dues branques —una de llorer i una de roure— per acompanyament.

L'origen de l'escut de Berga resta encara una mica fosc. El dret d'ostentar-lo ens vindria d'una concessió feta a Berga per l'infant Joan, duc de Girona, i futur Joan I, el 30 de juny de 1380 (2).

Mn. Armengou creu que aquesta afirmació no és del tot justificada, ja que Berga podria haver tingut escut propi abans d'aquesta concessió. Com a molt, segons Armengou, l'hereu de la corona ens hauria concedit tan sols l'ús de les seves armes, les de la casa catalano-aragonesa, al nostre escut (3).

La divisa més pròpia de Berga són els bolcants d'argent. Aquest noble heràldic apareix sovint esmentat en els tractats que, sobre matèria de blasons, fan Gabriel Turell, Steve Tamborino o Bernat de Lluçà (4).

Segons la tradició, figuren bolcants a l'escut de Berga perquè els antics pobladors d'aquesta zona van derrotar els musulmans en una terrible batalla que tingué lloc entre l'Estret i can Maurí. De la veracitat d'aquest fet no en tenim cap prova (5).

Cenyint-nos a la documentació existent, veurem que els bolcants de l'escut de Berga són consignats per primera vegada el s. XIII. Mn. Armengou aporta valuosos documents per aclarir la qüestió, extrets de la *Sigil·lografia catalana* de Ferran de Sagarra (6). L'escut més antic en què apareixen els bolcants figura en un segell que, segons Sagarra, pot ésser datat entre els s. XIII i XIV. Hi veiem un escut amb set bolcants al camper, disposats d'una guisa heràldicament no massa freqüent: a 2, 2, 2 i 1, i flan-

quejat aquest per dos cards. Al segell porta també una inscripció que diu: «+SIG(illum cas)TRI DE (Ber)GA» (7).

Podem deduir, doncs, que l'infant Joan no podia fer concessió d'un escut que ja existia i que s'utilitzava per expedir documents oficials. Cronològicament el segueix un escut del qual es coneix la data exacta, 1433. Tot i que d'execució més perfecta, és blasonat com l'anterior i «col·locat dintre d'un cercle de lòbuls arquejats en punta». Dins dels lòbuls hi ha uns escudets dels quals en parlarem més endavant. En el segell també, com en el cas anterior, hi figura una inscripció: «(Sigillum consiliari) ORUM (universit)ATIS VILLE BERGE» (8).

Ens hem de traslladar al 1618 per trobar el primer escut en què apareixen tant els pals com els bolcants. Figura en un segell d'una certificació lliurada pels consellers de la vila de Berga, datada el 23 d'agost del mateix any. Segons Sagarra, en el document hi ha inscrita la frase «sagellada ab nostre segell acostumat». Això ens ve a demostrar que aquest blasó ja feia temps que s'utilitzava, i que les seves figures heràldiques eren fixades d'antuvi (9).

El 1640 apareix un segell en què els cinc bolcants són col·locats en sautor al cantó esquerre d'un escut quarterat pel mig (10).

Així doncs, els escuts amb les cinc llunes heràldiques es mantindran fins a l'actualitat, però algun canvi, fonamentat més en aspectes estètics i de facilitat compositiva que en aspectes verament heràldics, els afectarà per un curt espai de temps.

Una altra qüestió és saber les colors i els metalls que donaven vida als escuts esmentats. El problema rau en el fet que els coneixem únicament en forma de segell, i aquests sempre són monocroms. No obstant, creiem que l'atzur i l'argent són els esmalts que han estat presents més temps a l'escut de la nostra ciutat.

Més complicat és saber per quina raó hi ha bolcants a l'escut de Berga. La tradició, com ja hem vist, no ens aporta dades convincents sobre aquest tema. Sembla que la mitja lluna heràldica, sobretot en la seva forma muntant, va ser el blasó d'alguns dels participants en la tercera croada i, segons Martí de Riquer, és possible que es tracti d'un antic emblema de Bizanci. El símbol, però, fou assumit plenament pels turcs i passà

Les llunes apareixen per primera vegada els segles XIII i XIV. Ed. M.M.B.

a ser la divisa més important del món musulmà (11).

Podria ser que en altres empreses contra els musulmans també s'hagués blasonat aquest astre. Mn. Armengou creu que el bolcant era la divisa pròpia de la família Berga, i ho argumenta dient: «l'escut dels Berga podia fer referència a la seva participació en les lluites de la Reconquesta, ja molt lluny del territori del Principat. Així, Vilardaga ens diu que Pere II de Berga va prendre part en la batalla de Las Navas de Tolosa i en la

Primer escut amb barres i llunes, de 1618, en una sola peça. Ed. M.M.B.

conquesta dels regnes de Mallorca, València i Múrcia acompanyat dels seus vassalls berguedans» (12).

És curiós de constatar que uns Berga originaris de la Gascunya i que van participar, entre d'altres lluites contra els musulmans, en la conquesta de Mallorca amb Jaume I, blasonin en el seu escut cinc muntants d'or en camp d'atzur (13). Això ens permet suposar que els nostres Berga adoptaren el seu escut d'armes en aquelles batalles, però amb les llunes heràldiques bolcants i en argent, per no crear confusions (14).

Armand de Fluvià consigna per als nostres Berga un escut amb el camper d'atzur i amb cinc bolcants d'argent (15).

En base a aquestes dades, és possible, doncs, que part de l'escut de la ciutat fos en els seus orígens l'escut de la família Berga, que apareix en els dos primers segells que coneixem amb set bolcants; que fossin set i no els cinc que coneixem s'explica pel fet que els bolcants ja complien la seva funció d'identificar suficientment, i el seu nombre, com passava en altres blasons coetanis, era una qüestió no fixada.

En els quarters primer i quart de l'escut de Berga hi figura allò que anomenem les quatre barres. Sense cap mena de dubte, és l'escut més conegut dels que conformen l'heràldica catalana, i un dels més antics d'Europa. La imatge més antiga apareix en un segell de Ramon Berenguer IV en què hi ha la següent inscripció: «RAIMUNDUS BERENGARII COMES BARCHINONENSIS ET PRINCEPS REGNI ARAGONENSIS». Els armorials blasonen: «Comte de Barchinona. De or e quatre pals de gules» (16).

El nombre de pals tarda a fixar-se, i hi ha una mica de desgavell abans no s'estabilitza el seu nombre, desgavell reflectit també a l'escut de Berga.

Buscant antecedents, tenim que en època de Jaume I (1213-1276) hi ha tres pals sobre el camper a l'escut entre els anys 1220 i 1226. Durant el regnat de Pere el Gran, d'Alfons el Liberal i de Jaume II, l'escut dels quatre pals és aquell que s'imposa, però en temps d'Alfons el Benigne es torna a un amb dos pals. Podem considerar que es fixa l'escut de quatre pals en el regnat de Pere el Cerimoniós.

En aquell temps l'heràldica ja havia avançat molt, i l'excel·lent heraldista Bernat de So, a la seva *Vesió* (1382), blasona així les armes del rei Pere: «senyal/ d'aur, don ach iiii pal/ vermell trop jen obrat» (17).

Entre el 1392 i el 1395 fra J. de Montsó, a la dedicatòria de la seva traducció dels sermons de sant Bernat sobre el *Càntic dels Càntics*, —adreçada a Martí I, aleshores duc de Montblanc—, dota els quatre pals de sentit religiós. Pere Tomic, a les *Històries e conquestes dels reis d'Aragó*, acabada el 1834, escriu, en referir-se a Pere el Catòlic: «Lo papa otorgali en gràcia que, tota vegada que ell o successors (...) haguessen a portar davant si un pavellon ab les armes o barres de Catalunya o de Aragó» (18).

Allò més important, però, prescindint del nombre de pals, és que el metall del camper sigui l'or i la color el gules.

Hem consignat això perquè quedi ben clar que els pals que figuren a l'escut de Berga són les armes de la casa reial catalano-aragonesa.

La primera imatge de l'escut berguedà amb els pals la trobem en el segell anteriorment esmentat i datat del 1433. L'escut amb els bolcants és voltat de tres escudets on figuren tres pals en cadascun dels campers, una de les distintes versions que coneixem del blasó reial.

Sabem d'un altre segell presentat de manera semblant, corresponent a la ciutat de Barcelona, en què la figura de la creu apareix flanquejada per uns escudets amb pals, molt semblants als del segell berguedà (19).

En escuts posteriors a 1433 pals i bolcants ja figuren de costat. El 1618 trobem un escut partit amb tres pals a la dreta i tres bolcants a l'esquerra (20).

La primera vegada que apareixen cinc pals i cinc bolcants en sautor és en un segell de 1640 (21).

A partir d'aquesta data sembla que la manera de blasonar l'escut d'estabilitza. La sigil·lografia ens dona mostres d'això fins a l'avançada data de 1828 (22). Trascendent l'àmbit dels segells, la representació de l'escut de Berga ha anat per camins semblants.

És important, però, saber quan es quartera l'escut. Armengou recalca el fet que en el desaparegut altar barroc de l'església de Queralt hi havia dos escuts en relleu molt ben acabats, en els quals els metalls i les colors devien ésser com en l'escut actual. Aquests escuts tenen el camper quarterat en creu i se'ns presenten sota la forma de quadrilong francès (23).

En una aquarel·la que hi ha al museu municipal hi veiem una representació de l'escut partit, amb cinc pals a la dreta i cinc llunes a l'esquerra (24).

El fet que figurin cinc pals a l'escut sembla que es pot atribuir a desconeixença per part del seu autor. Pensem que a la portada de la *Manifestación de muchos y relevantes servicios con que la real villa de Berga a servido a la sacra, católica, y real Magestad de su legítimo Rey y Señor, D. Felipe Qvinto (que Dios guarde), Año 1714* —document editat per l'ajuntament—, hi figuren quatre pals a l'escut representat (25).

Cap a l'any 1874, el batlle berguedà Ramon Pujol i Thomàs modifica l'escut

Escut amb corona ducal i cinc llunes del 1678.

Ed. M.M.B.

Escut oficial de la ciutat de Berga.

Ed. M.M.B.

de la ciutat, canviant la disposició dels quaters (26). El resultat és el següent: en els quaters primer i quart, els bolcants; i en els quaters segon i tercer, els pals. No sabem el motiu del canvi, tot i que des del punt de vista heràldic és correcta aquesta modificació, ja que presenta primer el blasó local i després el de la casa reial catalano-aragonesa.

L'escut de la ciutat encara es va tornar a modificar l'any 1919, simplificant-lo a tres pals i tres bolcants. El 1925 en trobem un amb cinc pals i cinc bolcants (27).

Finalment, el 23 de maig de 1927, l'ajuntament acorda la utilització de l'escut d'armes que encara avui perdura.

NOTES

1. Pot denominar-se també escartellé.
2. ARMENGOU I FELIU, J. *L'escut de la ciutat de Berga*, Berga, Edicions del Museu Municipal, 1972, p. 15.
3. ARMENGOU I FELIU, J. Op. cit., p. 23.
4. RIQUER, Martí de. *Heràldica catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1983, vol. I, p. 207.
5. ARMENGOU I FELIU, J. Op. cit., p. 20 i 21.
6. FERRAN DE SAGARRA. *Sigil·lografia catalana*, vol. II, lam. CXXXVII, núms. 970, 967, 968, 969, 971, 972.
7. FERRAN DE SAGARRA. Op. cit., segell 967.
8. Ídem, segell 968.
9. Ídem, segell 969.

10. Ídem, segell 970.
11. RIQUER, Martí de. Op. cit., p. 209.
12. ARMENGOU I FELIU, J. Op. cit., p. 26.
13. GARCÍA CARAFFA, A. *El solar catalán valenciano y balear*, San Sebastián, Ed. Librería Internacional, 1968, p. 225 i 226.
14. Els Burgues de Mallorca tenen també bolcants en el seu escut.
15. FLUVIÀ, Armand de. *Origen i escuts de cognoms catalans*, Barcelona, Ed. Diari AVUI, 1991, p. 45 i 47.
16. RIQUER, Martí de. Op. cit., p. 112.
17. Ídem, p. 125.
18. Ídem, p. 126.
19. BASSA I ARMENGOL. *El veritable escut de la ciutat de Barcelona*, Barcelona, Ed. Millà, 1964, p. 27.
20. FERRAN DE SAGARRA. Op. cit., segell 969.
21. Ídem, segell 970.
22. Ídem, segell 972.
23. ARMENGOU I FELIU, J. Op. cit., p. 39 i 40.
24. Hi ha hagut diversos intents d'instaurar cinc pals al nostre escut. Estudiosos berguedans coincideixen en aquesta opinió, no basada en cap norma heràldica. Per aquesta raó, aquestes propostes no han prosperat. Per a més informació vegeu el programa de la Patum de 1970 i la *Història de Berga* de Jacint Vilardaga i Cañellas.
25. ARMENGOU I FELIU, J. Op. cit., figura 14.
26. Ídem, p. 43.
27. Ídem, p. 45.

MANUEL RIU, ARQUEÒLEG I HISTORIADOR DEL MÓN MEDIEVAL

Albert Obradors

Només fent una ressenya bibliogràfica dels treballs publicats pel catedràtic d'Història Universal de l'Edat Mitjana, Dr. Manuel Riu i Riu, hauríem d'omplir pel cap baix, sis planes de L'EROL, amb obres de síntesi, pedagògiques, traduccions, adaptacions i presentacions d'obres estrangeres, pròlegs, programes d'assignatures universitàries, comentaris bibliogràfics i articles periodístics. Sense restar importància a la bibliografia, ara ens interessa més conèixer, descobrir nous aspectes de la seva tasca d'investigador i educador, de la seva personalitat, dels més de 40 anys dedicats a la docència universitària i, sobretot, del seu treball realitzat a la comarca del Berguedà. La dedicació del Dr. Riu a la nostra comarca, que ha permès de descobrir pàgines de la història ja oblidades de generacions enrere, encara no li ha estat prou agrada.

El nom del Dr. Riu va lligat a la història de les excavacions arqueològiques medievals que s'han trobat i estudiat al Berguedà. Ell i el seu mestre, el Dr. Castillo, van ser els precursors d'aquesta especialitat. A finals dels anys cinquanta, l'arqueologia s'acabava amb el món romà i visigòtic. Fora del món clàssic no es donava importància a res més. Fou precisament en l'excavació dels forns medievals de Casa en Ponç l'any 1958 (Berga), quan el Dr. Castillo es va reconvertir a l'arqueologia medieval.

– *Dr. Riu, com ha de ser un bon arqueòleg medievalista?*

– Observador, curiós, imaginatiu i amb molta intuïció. Un arqueòleg ha de conèixer els mètodes de treball i ha d'haver llegit molts documents i molta bibliografia. Tot això li pot ajudar a reconstruir la vida que feien els nostres avantpassats, a partir de documents pobres i fragmentats. La majoria de les estacions arqueològiques medievals es-

El Dr. Riu, al seu despatx a la Universitat de Barcelona. Despatx petit, bona confitura... A. OBRADORS

tan documentades d'alguna forma. En aquesta època ja hi ha documents, que donen pistes, identifiquen i situen cronològicament i tipològicament una estació.

– *Dels anys cinquanta fins avui s'han fet molts avenços?*

– Ja ho crec! Una gran quantitat d'avenços s'han incorporat a l'arqueologia, com ara les anàlisis físico-químiques, que uns anys endarrera eren impensables. Per exemple: al fet de trobar un esquelet en una tomba no se li donava cap importància; ens limitàvem a dir: aquí només ha sortit un esquelet! Avui, a partir d'un esquelet se'n poden treure una gran quantitat de dades, com el grup sanguini que tenia la persona, la causa de la seva mort, les malalties que havia patit, si l'havien operat... etc. L'e-

xemple més paradigmàtic el tenim en l'excavació de St. Sebastià del Sull (Saldes), on vàrem trobar 115 tombes, en les quals només hi havia un parell d'objectes, una clau i una gerra. Si haguéssim menyspreat tot aquell material ossi, no hauríem sabut ni la meitat de les coses que ara hem pogut estudiar sobre aquella comunitat medieval.

– *Quin és el gran problema de l'arqueologia?*

– Són les urgències. Una cosa és l'arqueologia programada i una altra són les urgències –sobretot en obres públiques o privades– que s'han de resoldre sobre la marxa, amb presses, sense una planificació metodològica que requeria mesos de programació.

Des de la restauració de la Generalitat hi ha un bon ritme d'excavacions, un promig de 90 cada any. Un altre problema són els recursos econòmics i el fet que no s'hagi publicat tot el que caldria. Tanmateix s'ha treballat molt. Jo encara tinc material de 20 anys endarrera per publicar i hi ha el llegat del Dr. Castillo, amb molta documentació inèdita que continua encapsada, en apunts i als diaris d'excavacions.

El Dr. Manuel Riu considera que podem parlar d'una escola catalana d'arqueologia, derivada de l'alemanya, amb diverses tendències però amb una gran unitat. També troba molt interessant l'edició de revistes especialitzades, sobretot a partir dels anys setanta. Els anglesos van ser els peoners, ja que l'any 1957 van treure la primera revista d'arqueologia medieval. Després s'hi van afegir França, Itàlia, Polònia i Alemanya.

– *Com va néixer en vós aquesta vocació pel món medieval i la vida monàstica?*

– Va ser una imposició del Dr. Castillo, però després ja em va agradar.

Jo volia fer clàssiques, mai havia pensat en el món medieval. Tot va venir arran d'una conferència que el Dr. Castillo ens feia fer als alumnes de primer curs. Jo vaig fer-la sobre els monestirs de la vall de Lord: St. Llorenç i St. Pere de Grau d'Escales. Feta la conferència em vaig oblidar dels monestirs, fins al moment de fer la tesi doctoral. Resulta que jo havia pensat fer la tesi sobre els gremis de teixidors i de la llana i ja feia temps que recollia documentació per al treball. Quan el Dr. Castillo va saber-ho em va dir que de cap manera, que jo havia de fer una tesi sobre els monestirs catalans, recordant aquella conferència de primer curs. El Dr. Castillo em deia: «*si no la fa vostè no la farà ningú, i la dels gremis ja la faran*». I d'aquí va venir la meva afició al món medieval!

La tesi doctoral de Manuel Riu va ser, finalment, un treball completíssim sobre els 117 monestirs de l'antic bisbat d'Urgell, alguns dels quals es troben a la comarca del Berguedà. El seu va ser un plantejament de conjunt i un extens treball sobre la vida comunitària monàstica. Manuel Riu deu ser una de les persones que més coses saben dels monestirs.

– *Què recorda dels preparatius de la tesi?*

– Preparar una tesi sobre un tema tan poc estudiat com els monestirs volia dir, en primer lloc, trepitjar país, fer moltes excursions, i sovint en indrets que no gaudien de bones comunicacions ni de mitjans de transport. Cada sortida era una aventura. A les zones de muntanya, com el Berguedà o l'Urgell, sovint l'únic

mitjà de transport eren els camions de la llet. Quan volies treballar un monestir el primer que feies era demanar si a prop hi havia el servei d'algun camió de la llet.

– *Què li deien els veïns dels llocs on centrava els seus estudis?*

– En general sempre van ser molt amables. Era divertit per a mi establir aquella relació, i per a ells una mica desconcertant. És clar: arribava, els demanava per llocs que ni moltes vegades sabien que hagués estat un monestir, feia plànols, dibuixos i moltes preguntes.

– *Li hauria agradat viure en l'època de l'esplendor monàstica?*

– Era una vida interessant, molt diferent de la nostra. Ho he pensat de vega-

Despatx petit, bona confitura

A. Obradors

En un despatx de la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona, el catedràtic d'Història Medieval de l'Edat Mitjana, Manuel Riu i Riu, continua fidel a la tasca educativa i de recerca que va començar fa més de quaranta anys, al costat de mestres com Jaume Vicenç i Vives i Alberto del Castillo.

Aquest mes de març de 1993, Manuel Riu compleix seixanta-quatre anys, i espera continuar la seva tasca docent fins als setanta anys, «*perquè em sembla que encara puc continuar*». Si no es modifica la llei de jubilació, actualment pendent de llum verda, el Dr. Riu s'haurà de jubilar, sense tenir-ne ganes, l'any vinent.

Entrar al despatx de Manuel Riu, a primera hora del matí, vaig pensar que em donaria elements nous per conèixer aspectes de la seva personalitat. L'habitable és petit però ben aprofitat, amb uns finestrals verticals per on penetra la llum natural i que donen vida a l'estança. Damunt la taula de treball, un munt de llibres, dossiers, articles, apunts i papers no deixen veure el color de la post. El desordre aparent no és tal: tot té un sentit quan hi treballa el Dr. Riu. És

com un petit i equilibrat univers, res més lluny d'un «big-bang».

Com aquell que busca la prova definitiva o algun element contradictori, fico el nas a tots els racons de la taula i lleigeixo els enunciats dels llibres que coronen el paisatge de papers: *El Alma Cartimada; La Espiritualidad Romano Visigoda y Mozàrabe; Arqueología del paisaje*; la tesina d'Andreu Galera sobre Cardona; un article per a L'EROL, *Les antigues canòniques del Bisbat de Solsona*; i més que no em dona temps d'apuntar.

El color de les parets és impersonal, però la decoració afegida delata records i pàgines de la seva vida que ens remeten al Berguedà i al món medieval, autèntic punt de referència de la seva vocació i especialitat professional.

Una fotografia del Castellot de Viver, de grans dimensions i de colors gastats, ens diu que fa molt temps que li van penjar. Un poster del pantocràtor de St. Climent de Taüll; una reproducció d'un mapa de les parròquies d'Andorra i l'Urgell; un cartell del Centenari del Museu Episcopal de Vic, i un altre del Simposi Internacional de Filosofia de l'Edat Mitjana. Un calendari de 1992

del Maresme i un de 1993; damunt d'una prestatgeria, editat per la farmàcia Cosp, de Berga, amb fotografies de places i carrers de l'Alt Berguedà.

Una ceràmica amb tonalitats beixes i verdes ens crida l'atenció i ens fa pensar en un tresor de la Baixa Edat Mitjana, però el Dr. Riu, amb rialla còmplice, ens puntualitza que la va comprar al Corte Inglés, ja fa uns anys, per quatre-centes pessetes. Ho justifica dient: «*és una magnífica imitació, té la seva gràcia i encara no entenc com no s'ha trencat*».

Un fòssil d'una petxina, del tamany d'una mandarina, aixafa un plec de papers que reposen sobre la taula. Una pedra rodona que fa la mateixa funció del fòssil, ens fa preguntar sobre el seu significat i procedència, i ens deixa bocabadats per la seva vulgaritat i falta de «pedigree», quan ho explica el Dr. Riu.

Prestatgeries plenes de llibres, armaris amb més volums i catorze caixes amb el llegat de notes i diaris d'excavacions del Dr. Castillo, completen aquest despatx, desproporcionat per les petites dimensions físiques que té i la gran quantitat de saber i coneixement que acumula. Despatx petit, bona confitura!

Damunt la taula, llibres, dossiers, apunts... i un article per L'EROL dedicat als 400 anys del bisbat de Solsona que sortirà a l'estiu.

A OBRADORS

des, però la vida era molt dura, sense aigua, sense llum... Si de cas m'hauria agradat participar del treball agrícola o ramader en alguna d'aquestes comunitats, més que no pas fer de monjo il·lustrat.

– *Els monestirs del Berguedà han tingut una activitat molt important?*

– Ja ho crec! Generalment eren petits, excepte els de Sta. Maria de Serrateix, St. Pere de la Portella i St. Llorenç prop Bagà, que eren comunitats de benedictins relativament grans. Llavors hi havia les canòniques, amb comunitats de clergues seguidors de sant Agustí, com St. Jaume de Frontanyà i Sta. Maria de Lllet.

Dels tres monestirs benedictins, el de Serrateix és el que ha donat més documentació, ja que la vida monàstica va arribar fins al s. XIX, fins que desaparegué amb la desamortització. Això vol dir nou segles d'activitat ininterrompuda. Ara mateix, la tasca que al respecte està fent el Patronat Amics de Serrateix és molt lloable i interessant.

– *És cert que el s. XII a Serrateix hi van veure ovnis?*

– Aquesta és una curiosa història. En el necrologi de Sta. Maria de Serrateix, escrit per un monjo anònim, hi ha un fragment que explica l'aparició d'un plat

volador sobre el monestir, el s. XII.

La crònica del monjo dona aquests detalls: era el capvespre, un dia que es feia una processó entre Sta. Maria i St. Pere de Serrateix, de cop i volta va aparèixer al cel una cosa rodona que donava voltes i llançava xispes, com una paella bullint, es va parar sobre l'església del monestir i després va desaparèixer. Era un ovis? Un fenomen atmosfèric? Vés a saber! El monjo va escriure el que va veure.

– *Quina va ser la primera excavació que va fer al Berguedà?*

– Va ser la de Casa en Ponç. Al principi ens pensàvem que era una necròpoli d'incineració perquè sortien moltes cendres i fragments d'olles, però després es va demostrar que era un taller de ceràmica medieval, que funcionava a la segona meitat del s. XII i va deixar de fer-ho a principis del s. XIII.

Després van seguir les de St. Pere de Grau d'Escales i el mas de Vilosiu, que va ser el primer mas medieval excavat i va suposar tota una innovació.

– *Què ens queda per excavar al Berguedà?*

– D'estacions medievals trobades i excavades no en queden. Ara bé, tenim assignatures pendents: el castell de Blancafort, el tercer mas de Vilosiu (on cal contrastar les dades amb les obtingudes

en els dos anteriors), la serra de Noet, el poblat de Minoves i la serra de Casa en Ponç, on hi ha indicis de l'existència d'un taller de pedra pels fragments trobats, però no se'n sap res. Encara n'hi ha moltes, d'excavacions per fer, hi ha feina per a generacions.

– *A Berga, aquest any es celebren els sis-cents anys del privilegi del rei Joan I, en el qual es comprometia a no separar més la ciutat del patrimoni reial. És realment important aquest document?*

– És realment important, ja que la carta de privilegi és una garantia per la ciutat. Passi el que passi, Berga quedarà a l'empara del patrimoni reial.

La carta de Joan I completa una sèrie de cartes anteriors semblants, la de Jaume II, l'any 1322, i la de Pere III el Cerimoniós, el 1358. Són garanties per incorporar-se al territori reial i no continuar en mans de senyors feudals, cosa que sempre era molt pitjor. El problema és que els reis mantenien la seva paraula a mitges. Per exemple, quan es casava una filla, el rei, en comptes de dot en metàl·lic, cedia patrimoni i, de retruc, el territori afectat per una carta de privilegi podia tornar a caure en mans d'un feudal.

Aquest privilegi de 1393, que es coneix pel nom de *Non Separando*, és la garantia definitiva per a la ciutat de Ber-

ga, tot i l'esforç econòmic que la ciutat ha de fer per comprar la seva llibertat.

– *L'alegria que va causar entre els berguedans de l'època podia ser la gènesi de la Patum?*

– Que arran d'això, el poble esclatés en alegria i en sortís la Patum? D'aquest fet en parla Vilardaga en el llibre de les Efemèrides, però no s'ha demostrat. Vilardaga cita com a font un document que no s'ha trobat mai i, per tant, no es pot afirmar que el naixement de la Patum sigui aquest. Tanmateix és l'època de l'esclat del Corpus, i cronològicament podria tenir una certa lògica. A la Patum hi ha elements que són molt més antics, i per això el naixement no es veu prou clar.

Manuel Riu i Riu va néixer a Manresa el mes de març de 1929. El seu pare, Fidel Riu i Dalmau, era mestre, fill de Sallent i molt vinculat a Manresa. Com que el magisteri no li acabava de fer el pes es passà al terreny de les assegurances i es traslladà amb la seva família a Barcelona. La principal afició del seu pare era realment la poesia. L'any 1916 va guanyar la Flor Natural dels Jocs Florals de la Coronació de la Mare de Déu de Queralt, i cinquanta anys després en va ser el mantenidor.

L'origen familiar del pare i la mare de Manuel Riu els trobem a St. Llorenç de Morunys. Un oncle de la seva mare era Mn. Llorenç Riu, músic, organista i compositor d'alguns dels goigs de santuaris del Berguedà i la Vall de Lord.

Des de l'edat de dos anys, Manuel Riu viu a Barcelona, però el servei militar el retorna cap a l'interior, a Berga, on fa el soldat amb el grau d'alferes i passant més hores lliurades a l'arxiu municipal que no pas a la instrucció militar.

– *Com recorda la ciutat de Berga dels anys 50?*

– Era una ciutat tranquil·la. Jo sempre dic que la mili la vaig fer a l'arxiu municipal de Berga, llegint i transcrivint documents dels s. XVI i XVII.

És curiós, però em va costar un mes i escaig de gestions, abans no em van deixar entrar a l'arxiu de l'Ajuntament.

Durant la mili i arran d'aquest treball d'investigació a l'arxiu ja vaig publicar un dels calendaris de la farmàcia Cosp. Moltes d'aquelles notes que vaig recollir durant la mili encara no han estat mai publicades i, per tant, és material inèdit.

L'arxiu de Berga té un gran interès, i

és una sort que cap secretari o funcionari massa diligent, algun dia fent neteja no hagi llençat tot aquest llegat històric.

– *I a l'arxiu parroquial com li va anar?*

– Ui! Allà no m'hi van deixar entrar. Primer em deien que no n'hi havia, però em constava que sí. El rector no em facilitava l'accés i vaig fer servir la influència del bisbe de Solsona, que llavors era el Dr. Tarancón, i a través del director del Museu Episcopal, el Dr. Llorenç. La seva intervenció va ser providencial!

Em sembla que no em deixaven tafanejar l'arxiu perquè el tenien desendrecat. Els pergamins encara estaven penjats al sostre i enrotllats. Tot era pols i teranyines.

Vaig fer-hi un parell de visites. Jo buscava documents dels s. X i XI que cita el Dr. Huch, però ja no hi eren... Els documents més antics de l'arxiu parroquial de Berga són dels s. XII, XIII, XIV i XV.

Més endavant els pergamins es van planxar, ordenar i inventariar.

De la seva estada a Berga també cal esmentar que va conèixer la noia amb qui es va casar. Manuel Riu diu que la va conèixer: *«passejant, entre el carrer Major i el passeig de la Indústria, amb alguna festa major d'Avià enmig»*.

És en aquest temps que entra en contacte amb el pintor De Martín i amb Mn. Armengou. Fruit de les converses que mantingueren va néixer el primer projecte de museu municipal, que es va poder ubicar en uns locals de la plaça de la Ribera.

El primer museu va servir per recollir material dels Elois i de la Patum, també per les troballes de les primeres excavacions realitzades al Berguedà, entre 1958 i 1966.

– *Dr. Riu, quin és el monestir que li té el cor robat?*

– M'agraden tots! Ni ha un, però, que el trobo encisador, St. Salvador de la Vedella, a la capçalera del pantà de la Baells. Aprofitant alguna temporada que l'embassament no estigui ple s'hauria de poder excavar.

També m'agraden els de St. Llorenç de Morunys, St. Pere de Grau d'Escalles i St. Llorenç prop Bagà.

Albert Obradors